

TÜRKİYE’DE AKBAŞ VE KARABAŞ DİYE BİR KÖPEK GRUBUNDAN BAHSEDİLEBİLİR Mİ?

“RENGE DAYALI GRUP” KAVRAMI KİNOLOJİK OLARAK IRK SINIFLANDIRMASINDA KULLANILABİLECEK BİR TANIM MIDIR?

İlker Ünlü@Ekim 2019

Geçenlerde Kangal ve Akbaş Çoban Köpeklerinin genetik farklılığını ortaya koyan ODTÜ ve Selçuk Üniversitesi önderliğinde yapılan araştırmayı bulmaya çalışırken Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisinde yayınlanan 2014 tarihli başka bir araştırmayla karşılaştım: **Malaklı Karabaş köpeklerde bazı morfolojik ve genetik özellikler¹**.

Ankara Üniv Vet Fak Derg, 61, 125-132, 2014

Malaklı Karabaş köpeklerde bazı morfolojik ve genetik özellikler*

Fatih ATASOY¹, Metin ERDOĞAN², Bora ÖZARSLAN³, Banu YÜCEER¹, Afşin KOCAKAYA¹, Halil AKÇAPINAR¹

¹Ankara Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Zootekni Anabilim Dalı, Ankara; ²Afyon Kocatepe Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Medikal Biyoloji ve Genetik Anabilim Dalı, Afyonkarahisar; ³Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye.

Türk kedileri üzerinde yoğun araştırmaları olan arkadaşım Bülent Başaran geçen yıl bana Malaklı ya da Orta Anadolu Mastifi konusunda muhtemelen yukarıdaki çalışmanın bir uzantısı olarak basılmış bir kitapçık hediye etmiş ve oradan elde edilen bulgulardan haberim olma fırsatı bulmuştum. Bu köpek popülasyonu üzerinde yapılan bu çalışma bilimsel yöntemlerle yapılmış en kapsamlı araştırma olarak kinoloji dünyamız için büyük önem taşıyor.

Benim için kitapçıkta en çok dikkatimi çeken şey ırkla uzun süre tecrübesi olan farklı kişilerin köpeğin geçmişi, gelişimi ve tanımı konusunda paylaştıkları anekdotal bilgilerin burada yayınlanmış olması. Ancak bu başka bir konu. Her ne kadar bu kapsamlı ölçüm işlemiyle ırk parametreleri konusunda bolca veri elde edilse ve özellikle de ırkın sosyal medyada abartılmış boyutları açısından daha gerçekçi bir resim çizse de bu yazının konusu bu değil.

Konumuz tamamiyle bilimsel ölçütlere dayandırılarak üniversiteli bir ekip tarafından hazırlanmış bir araştırma sonucunun kinolojiden uzak bir açılış paragrafıyla başlaması. Hiç birşey mükemmel değildir elbetteki ancak bazı şeyler konu bilimsel değerlendirme ya da sınıflandırma söz konusu olduğunda ortaya atılmadan neye dayandığının iyi idrak edilmesi gerekir. Özellikle de bunu kaynağı bir üniversite araştırması ise.

Neden mi bahsediyorum? Aşağıdaki giriş cümlelerinden:

Giriş

Türkiye’de Akbaş ve Karabaş olmak üzere iki grup çoban köpeği olduğu ifade edilmektedir. Karabaş grubunun en ünlü üyesi Kangal ırkı olmakla birlikte Karayaka ve Malaklı Karabaş gibi köpeklerde mevcuttur (5).

Malaklı Karabaş tipi köpekler Aksaray, Şerefli-koçhisar ve Nevşehir başta olmak üzere Türkiye’nin farklı bölgelerinde yetiştirilmektedir. Yapılan saha çalışmalarında Malaklı Karabaş köpeklerin Kangal ırkına göre daha iri yapılı, kısa kıllı, kuyruk yapısının Kangal

köpeğinde olduğu kadar kıvrık olmadığı, insana ve diğer köpeklere karşı daha saldırgan olduğu gözlenmiştir (8). Malaklı genotipinde başta siyah maske (karabaşlılık) bulunması, vücudun boz rengin tonlarında olması ve vücut yapısı bakımından Kangal ırkına benzemesine karşın; büyük baş ve ağız yapısı, sarkık dudakları ve fazla kıvrık olmayan kuyruğu ile Kangal ırkından morfolojik olarak ayrılmaktadır. Malaklı Karabaş köpeklerde çaparlık (kaplan deseni, sarı üzerinde siyah çizgiler) ve alalık (beyaz üzerinde kahverenginin değişik tonlarında lekeler) gibi

* Bu araştırma, TÜBİTAK tarafından 109 O 348 proje numarası ile desteklenen projeden özetlenmiştir. Tez çalışması etik kurallara uygun olarak yapılmıştır.

renkler de görülebilmektedir. Bu köpeklerde başın nispeten büyük ve dudakların sarkık olması nedeniyle “Malaklı” olarak adlandırılmaktadır (6).

Türkiye’de bugüne kadar Malaklı Karabaş köpekleri ile ilgili herhangi bir resmi kayıt veya bilimsel çalışma yapılmadığı için bir ırk standardı da bulunmamaktadır. Hatta yabancı kaynaklarda ve Uluslararası Köpek Federasyonu (FCI) kayıtlarında da (14) bu ırk ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Bu araştırma, Türkiye’de yerli köpek varlığı içinde önemli bir yere sahip olan Malaklı Karabaş köpeklerinin morfolojik özellikleri, mikrosatelit lokusları ve mitokondriyal DNA analizi yardımıyla populasyonlar arasındaki genetik ilişkinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

- *Türkiye’de Akbaş ve Karabaş diye iki grup çoban köpeği mi var?*
- *Karabaş grubundaki köpekler Kangal’ın yanında Karayaka ve Malaklı Karabaşlar mı?*
- *Karabaşlı köpekler bir de çapar (kaplan desenli) ve ala (beyaz üzerine kahverengi/siyah lekeli) da mı oluyor?*

Köpekleri görevlerine göre gruplandırabilirsiniz; ama renklerine göre hayır. En azından kinolojiyi bilim olarak kabul ediyorsanız. Terrierler, kızak köpekleri, sürü koruma köpekleri, sürü güden köpekler, alan koruma yapan köpeklerin gruplarından bahsedebiliriz. Böylece her grubun altında düzinelerce ırk listelenebilir. Örneğin terrier grubunda uzun ve kısa bacaklı ırklar ayırımına gidilebilir ama örneğin İngiltere’de “siyah ve ten rengi” ile “beyaz” olmak üzere iki terrier grubu vardır diyemezsiniz. Burdan

ırklandırmaya gitmek hata olur. Laf arasında demeniz afaki bir tanım içerir tabii. Bunu kinolojik bir araştırmaya dahil edebilir misiniz? Bilimsellikten bahsediyorsanız, hayır.

Avrupa'da popülize olmuş beyaz renkli çoban köpeklerinden bahsederken "bir beyazları var bir de şu ve şu renkleri demek" sadece gördüğünü tanımlamaktır. Aynı şekilde "uzun tüylüsü de var kısa tüylüsü de; düz tüylüsü de var dalgalı hatta kıvrıkcık tüylüsü" diye bir tanımla yola çıkıp ırklar hakkında bilgi veremezsiniz.

Kinolojide görevdaş köpek grupları belirlenir ve altında ırklar listelenir. Renk gruplarının, bir ırk adına yapılan morfolojik değerlendirme sırasındaki klasifikasyonla alakası yoktur. Bu akli selim kinolojiye dayanmaz.

Kuyudaki Taş

Konunun bütününe hakim olmayanlar için bu bilgi hangi iddialardan dallanıp budaklanarak bilimsel bir araştırmanın açılış paragrafına kadar sızdığını hatırlayalım. 2002' ydi sanıyorum Doğan Kartay "Kangal Çoban Köpeği" adına ilk kitabını yayınladığında ortaya aşağıdaki iddiaları atmıştı:

- **Kangal karakurttan; Akbaş akkurtan Türkler tarafından evcilleştirilmiş ve Türk göçleri ile bugünkü Anadolu'ya getirilmiştir.**
- **Türklerden önce Anadolu'da koyunculuk olmadığından çoban köpeği de yoktur. Bu nedenle günümüzdeki köpek varlığının tek kaynağı Türklerdir.**
- **Kangal için renk önemli değildir (daha sonraki baskılarında uyarılarımız sonunda Kangal'in rengini karabaşa sabitlemiştir. Öyleyse nasıl Karabaş grubunda oluyor diye soruyor insan?*)**

**Kartay kitabının ilk baskısında "Kangal köpeğinde renk önemli değildir" der. Ancak popüler rengin karabaşlı olması nedeniyle baskın rengi karabaş olarak niteler. Halbuki karabaş sadece bir grubun değil Anadolu'daki sürü köpeklerinin yaygın bir rengi hatta pek çok aynı renkli köpeğin bireysel ismidir. Zorlarsanız karabaşlı köpeklerin içinden başka tipler ayıklayabilirsiniz belki; ama o farklı farklı karabaşlı köpeklerin pek çoğunun farklı renklerde de çıkabilen kardeşlerini görmezden gelemezsiniz. Neyseki kitabının gelecek baskılarında Kangal rengini sadece karabasa indirgemişti; ancak Kangal'i hala onu iddia ettiği karabaşlı sürü köpeklerimizden biri olarak lanse etmeye devam etmiştir. Uzman olduğunu iddia ettiği bir alanda bu büyük bir yön değişimidir. Neyse! Malaklı Karabaş Köpekler diye lanse edilen Ankara Üniversitesi araştırmasında ise bu köpeklerin başka renkleri de olduğunu söyleyip hala onu karabaşlı köpek grubunun bir üyesi olarak tarif etmektedirler. Madem başka renkleri de oluyor nasıl*

bir renk grubunun altında oluyor sorusunu sormamak imkansız. Baskın rengin karabaş olması açıklanabilir birşey; ancak farklı renklerde de olabilen bir popülasyonu tek bir renk grubu altında açıklamaya çalışıp oradan ırk sınıflamasına gitmek yukarıda da açıkladığım gibi kinoloji bilminin akli selim sınırları içine girmemektedir.)

Kartay'ın kinolojiden anlamadığını özetleyen bu cümleleri defalarca tarafımdan yanlışlansa da kendisi yabancı kaynaklar kullandığım için referanslarımın kabul görmediğinden çok emin. Doğrudur. Bilim de böyle yapılır zaten!

Akbaş ve Karabaş köpeklerin kaynak olarak ortaya çıkmasının nedeni en basit haliyle Kartay'ın kendi imkanlarıyla bastırıldığı kitaplarına bağlanmasına rağmen, gerçek nedenini tam olarak açıklamamaktadır. Bu afaki Akbaş ve Karabaş grubu köpeklerinin ortaya atılmasının tek nedeni bahse geçen kitapların yazılmaya başladığı yıllarda ortada bir Kangal bir de Akbaş gerçeği olmasıdır. Akbaş her ne kadar yeni yeni isim yapmaya ve geldiği bölgede bile koruma çalışmaları yeni yeni dillendirilmeye başlanmissa da bu yıllarda Kartay kitaplarında bu ırkların kökenini içerecek ve bunu kendi spekülatif milli tarih anlayışına dayandırarak sadece Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya göçlerine bağlayacağı şovenist bir yaklaşım geliştirmiştir.

Uzun makaleler okumak istemeyen ya da kendini Kartay tarafından yazılmış kitaplara yakın hisseden herkes için de kaynak bilgi olmaya devam etmiştir. Halbuki Kartay sadece o yıllarda uluslar arası ve ulusal popülerliği artan bu iki ırka milli bir köken bulmaya yeltenmiştir. Kaldı ki kitabının ilk baskısında ırk kavramı ve tanımı konusunda zaten yeterli kinolojik değerlendirme yapabilecek bilgiye sahip olmadığını kanıtla da duygusal bir taraftar kitlesi yaratmayı başarmıştır.

Yukarıda da kitaplarından alıntıladığım üzere Türklerden önce Anadolu'da küçükbaş hayvancılığının olmaması önkoşuluna bel bağlayarak Türk Boyları Orta Asya'dan Anadolu'ya göçünceye kadar bugünkü coğrafyamızda çoban köpeği olmadığını ortaya atmıştır. İkinci adımda madem Akbaş ve Kangal olarak suan elimizde iki ırkımız var onların da anayurttan bozulmadan yanlarında Anadolu'ya getirildiği iddia etmiştir. Akbaş ve Karabaş grubu köpekler de işte bu bilim dışı kurgudan ortaya çıkmıştır.

Cevaplanamayan Sorular

İlk kitabından bu yana nerdeyse 20 yıl geçmesine rağmen hala, nasıl oluyor da koyun-keçi ve domuz Doğu Anadolu, Irak ve Suriye'nin kuzeyinde evcilleştirilmesine ve küçükbaş hayvancılığın bizden çok daha önce bu bölgelerden başlayıp dünyaya yayılmasına rağmen, "*koyunu-köpeği Anadolu'ya biz*

getirdik'' iddiasına bir açıklama getirememistir. Bu başka bir yazının konusu ki ayrıntısıyla bu iddiayı yanırlşladığım yazımı 2003 yılında zaten yazmışım. Hayali köpek gruplarına dönelim.

Orta Asya'da göçebe toplulukları bugün bile tek renkte köpek üretip bir sabitlemeye gidemezken, binlerce kilometre yolculuğun sonunda hala süt beyaz ve karabaşlı köpekleri tek renk bir popülasyon olarak nasıl muhafaza ettiklerinin bir tek mantıklı açıklaması da yapılamamıştır. Bunun nedeni Orta Asya'dan kopup gelirken gectikleri bölgelerin yerel çoban köpekleriyle kan alış verişinin engellenemez olmasıdır. **Zaten tek renk olmayan bir populasyondan ve tek rengi öngormeyen geleneksel bir yetistirme anlayışının göç sırasında tek renkçi bir hale dönüşmesi düşünülemez olmasıdır.** Tabii ki koyun-keci sürüleri ve Türk köpekleri (sürü köpeği olarak) geldikleri her bölgede bir ilk olduğu iddiasına dayandırılırsa ki bizden önce zaten yoktular spekülasyonu bunu garantilemektedir, o zaman insan bir saniye durup düşünebiliyor. Taa ki renk gözetmeksizin yapılan köpek üretiminin ve göçlerin küçük baş hayvancılığın zaten başladığı bir bölgeye doğru yapıldığını hatırlayınca kadar.

Bu nedenle Orta Asya Çoban köpeğinin Türk topluluklar arasındaki ismi olan Alabay, köpeğin **"ala"** olduğunu söyler. O denli geniş bir coğrafyada göçebe yaşam sürerken tek renk bir köpek üretemezsiniz. **Orta Asya Coban Kopeği her renktir.** Dahası geleneksel üretim prensipleri, yukarıda belirttiğim gibi, köpeğin iş yapabilmesi prensibine dayandığı için renk gibi kozmetik bir özelliğın zor göçebe yaşamı içinde ön plana konması mümkün değildir.

Kartay kitaplarını okuyan biri şuna inanmaya yönlendirilmektedir. Orta Asya'da temel renk genel olarak **"ala"** olsa (bundan bahsetmez) da Anadolu'ya göç eden bazı boylar akkurttan evcilleştirdikleri beyaz çoban köpeklerini, diğerleri ise karakurttan devşirdikleri karabaşlı köpekleri toplayıp (diğerlerini değil) o koca ala popülasyonun içinden günümüz Türkiye'sine kadar getirmeyi başarmışlardır.

Renk tutarlılığı coğrafik izolasyon gerektirir. Eğer uçakla kafeslerde taşıyıp hummalı bir seleksiyon ve korumadan bahsedemiyorsak bunun nedeni uçak metaforunun yüzyıllar süren göçebe yolculukların gerçeğine uymamasından kaynaklanmaktadır. Ama hakkını vermeliyiz ki Kartay hikayeleri insanımızın hoşuna gitmektedir. Şovenizmin keyfi ve tehlikesi de buradan kaynaklanmaktadır.

Ve bu sözde bilimsel iddialar bir şekilde Ankara Üniversitesi araştırmalarına kadar sızmıştır. Ne yazık ki! Bunun tek nedeni geçmiş senelerde, sanırım artık değil, Kartay ve Prof. Dr. Fatih Atasoy'un dirsek temaslarıdır. Kartay'ın çıkış noktasını anlamak mümkün. Üniversite camiasının bunu sahiplenmesini kavramak için hikayenin bütününi iyi bilmek gerekiyor. Bu da o uzun makaleleri, mümkünse birden fazla dilde okuyup karşılaştırmayı içeriyor ki kolayı seçmenin mumu da sadece görmek istedimizi aydınlatıyor. Burada olduğu gibi.

